

کیم بلور سن هانگی کلبک یا وروسیسک ای جمیل

ههروا له شیعرتیکی تری عه ره بیدا ده لیت:

لیس شعری مثل: یا ارض ابلعی

معجز لکنه سحر حلال

بنت فکر مالها من خاطب

لا لیفقد الحسن بل قحط الرجال

له شیعرتیکی تورکیدا به جه میل صدقی زه هاوی ده لیت:

جمیلک یاشی قاچدر، جدی کیمدر، کیم بلور آدنی؟

آشک بیطار لرندن صور ملی تاریخ میلادی

وطنندن ایلم شلر بر طاقم جنگانه لر هجرت

کلوب بغداده بریاد ایتدی لر ناموسی بغدادی

واتا:

ته مهنی جه میل چه نده، باپیری کتیه، کت ناوی نه زانی؟

له به یطاری کهر ده بی بیرسن میژووی له دایک بوونی

له نیشتمان، دهسته به کی جنگانه، کۆچیان کردووه

هاتنه به غدا، ناموسی به غدا یان به ریاد کرد

اگر پشت ایسه تعییب ایتمه تأثیر نسبدندر

طبیعی پشت اولور ابنا ء پشتک آل اولادی

واتا:

نه گهر پوشت بی به شوورده بی مه زانه ته تسیری نه سه به

بی گومان پوشت نه بی نه ولادی پوشت که سوکاری

ههروا له به ییتیکی تری تورکیدا ده لیت:

قزلری فاحشه در، بچه لری کونداده

سیکن ویر هرکمی بولدنسه زهاوی زاده

واتا:

کچه کانیا قه چپهن و منداله کانیا قوندهر

کثرت بده هر که سیکت دی له زه‌هاوی زاده

شیخ ره‌زا له شیعرێکی عه‌ره‌بیشدا به‌ جه‌میل ده‌لێت:

قال الرضا لجميل، حين قال له:
يا شيخ هل لك من ميل الى دبري؟
ايرى تقوس واسترخت مفاصله
مثل العجوز حناها شدة الكبر
يقوم حيننا يريد البول منحنيًا
كأنه قوس ندادف بلا وتر
ولا يقوم اذا نهته سحرا
اذا تقوم ايور الناس في السحر
يبكي جميل بعد خيبته
يقول: وا اسفا لم احظ بالذكر
ثم انثنى عنه يهجوّه ويشتمه
والدف للطرق للنجم في الصغر

له‌م شيعره‌ تورکيبه‌ی شیخ ره‌زا ده‌رده‌که‌وێت که مه‌حموود شوکری ئالوسی توانویه‌تی
سوود له‌ شیخ ره‌زا وه‌رگرتیت دژی موفتی زه‌هاوی که ده‌لێت:

عراقک خاندن اقدسیدر (آل آلوسی)
زه‌هاوی زاده‌ جه‌میلک بوزقتر عرض و ناموسی

واتا:

ئالی ئالوسی خانه‌دانی پیرۆزی عیراقه
عیرز و ناموسی جه‌میلی زه‌هاوی زاده‌ شه‌له‌قاوه

شیخ ره‌زا به‌رامبه‌ر عیراق چی ده‌لێت؟

شیخ ره‌زا خۆشه‌ویستی خۆی به‌رامبه‌ر عیراق له‌ دوا به‌یته‌کانی شیعری «اهل عراق» دا
ده‌رده‌بریت که ده‌لێت:

بو عراقک طو پراغنده صو گبی آلتون آقار
صو کنارنده صوسز خلقه صوبی اولمش یصاق

واتا:

له خاکی ئەم عیراقه، وه کو ئاو زێڕی رێ دەکات
به لām ئەو تینوو یانە ی له لیواری ئاودان ئاویان لێ قه دهغه کراوه.

به لām لهو باره یه وه خه لقی عیراق تاوانبار دهکات که بهک له دژی به کترن و رهنجیان
به یادا دهروات چونکه گوئی به قسه ی حهق نادهن و برۆا به قسه ی هیچو پووچ دهکهن. له م
شیرانه دا ده لیت:

معتدل گیتمز هه واسی گه صاووقدر گه صیجاق
ناموافق ترو مزاجی اهلنه بکزر عراق
بو عراقک خلقنی (حجاج) اصلاح ایتمدی
هر طرفدک ملتک قانک ایدردی انهراق
حق تعالی تقسیم ایتمشدر نفاقی اون یره
طقوزک ویرمش عراقک اهلنه بالاتفاق
گیجه گوندوز چالشسر کسبنده بولماز ازدیاد
کیسه سی بۆش، قارنی آج، باشی آچیق، یالین ایاق
مختلف آب وهواسی دهردی چوقدر رزقی آز
راحت ایسترسک اگر، خاکی عیراقدک اول اوزاق
زنگینی سکران گبی، مسکینی سه رگه ردان گزر،
باطلی تصدیق ایدرکن حق سوزه ویرمز قولاق
بو عراقک ط و پراغنده صوکبی آلتون آقار
صو کنارنده صوسز خلقه صوبی اولمش یصاق

واتا:

هه وای به موخته دیلی ناروات، جارێک سارد و جارێک گهرم
میزاجی نارێکه، له دانیشتوانی دهچیت عیراق
ئەم خه لقی عیراقه، (حجاج) نه یه توانی چاکی کات

که له هه مو لایه که وه خوینی ملله تی ده پیترت.
 خوای گه وره دوو روویی کردووه ته ده به شه وه
 نۆی داوه ته خه لقی عیراق به تئیفاق
 شه و رۆژ تیده کوشیت هیچ قانزاجی پتر نابیت
 کیسه ی به تال، سکی برسی، سه ریه تی و پی خاوس
 ئاو و هه وای چه شن چه شن، دهردی زۆر و رزقی که م
 نه گهر ئاسوده بیت ده وئ، له خاکی عیراق دوور به .
 ده و له مه ندی وه کو سه رخۆش ده گه ریت و هه ژاری سه رگه ردان
 گوئ به قسه ی راست نادات و پروا به قسه ی درۆ ده کات
 له خاکی نه م عیراقه زیر وه کو ئاو ده ورات
 نه و میلله ته توونیه ی له لیواری ئاو، ئوی لئ قه ده غه به .

له شیعره فارسییه کانیشیدا ده لیت؛ له درۆم برسی که راستم پی بلیت، خه لقی کام
 مه مله که تی و مالت له کوئییه؟ وتی من و نیفاق دوو ابلیس زاده ی له عیراقدا که جیگای
 با پیرمانه .

پرسیدم از دروغ که مارا بگوی راست
 اهل کدام مملکتی، خانه ات کجا است؟
 گفتا من و نفاق دوو ابلیس زاده ایم،
 در خطه عیراق که ماوای جدمما است

واتاکه ی

له درۆم برسی وتم راستیم پی بلئ
 تو خه لکی چی ولاتیکی، مالت له کوئییه
 وتی: من و دوو روویی دوو بیچوووه شه ی تانین
 له ناوچه ی عیراقدا له مه ئوای با پیرمانه

که باسی ئیسماعیل پاشای عوسمانی ده کات که به هیرشیتی که چه کدارییه وه هاته سه ر
 عیراق به لام هیچی پی نه کرا، نه لئ:

(عراقه) کلدی اسماعیل پاشا فرط سرعتله
 که پای فتنه یه آینه ء ملکه جلا ویرسون

کلاب اشقیبا اطرافک آلدی شاشدی بیچاره
دیدى: «ياهو ناصل بر مملکت الله بلا ویرسون»

واتا:

ئیسماعیل پاشا زۆر به پهله هاته عیراق
که پامالی پای فیتنه له ولاتدا بکات
صهگی جهرده دهوریان دا بیچاره سهری لی شتوا
وتی: «ئهمه چۆن ولاتتیکه به لای خوی لی بی»

هیچ گومانی نییه له هه مو ده می کدا ئه وهی به رهه لستی بیگانه بکات پیی ده لئین
«فتنه» و «اشقیبا».

میژووی چهند رووداوئیک له شیعی شیخ رهزادا

هه ندی رووداو ههن، له کاتی خۆیدا شیخ رهزا به ژماره ی پیتی (ئه بجه دی) به شیعر
میژووی روون کردوونه ته وه. ئهم رووداوانه، یان میژووی کۆچی دوایی پیاوئیکی ناسراو،
یان دروست کردنی مزگهوت و زیاره تگان.

میژووی دروست کردنی زیاره تگای به رمالی پیغه مبهه

به رمالی پیغه مبهه که له لای فامیلیای (خادم السجاده) بوو له مالی حاجی ئه مینی
خادیم ئه لسه سجاده دانرا بوو. سولتان عه بدولحه میدی دووهم فه رمانی دروست کردنی
ئابیده یه ک، که لایقی به رمالی پیغه مبهه بیت له که رکوک، داویه تی. شیخ رهزا میژووی
ئهمه ی له دوو به یته شیعه ره که ی مه دحی سولتاندا کردووه که ده لئیت:

تاریخی مطابق واقع دیدی (رضا)

(سجادهء پیغمبر ایچون خانه یا پدیله)

له وی تریان دیسان له به یته یکی تورکیدا ده لئیت:

پک گوزهل دشمش (رضا) جوهرلی بو تاریخکز

(امجد پیغمبر)ک موقف سجاده سی

به پیتی ژماره‌ی تیبی نه‌بجهدی میژووی دروست کردنی له سالی ۱۳۰۳ هه‌بووه

میژووی دروست کردنی مزگه‌وتی حاجی مسته‌فا ئاغا له که‌رکووک

مزگه‌وتی حاجی مسته‌فا ئاغا له گه‌ره‌کی (بلاغ)ی شاری که‌رکووکه. حاجی مسته‌فا ئاغا خه‌لکی شیره‌در بوو. له که‌رکووک بازرگانی تووتن بوو و له فرۆشتنی تووتن پاره‌یه‌کی زۆری ده‌س که‌وتبوو و ئەم مزگه‌وته دروست ده‌کا. مه‌لای دانا، مه‌لا عه‌لی حیکمه‌ت له‌م مزگه‌وته مامۆستا بوو و گه‌لێ مه‌لای کورد زانیاری لێ ده‌سکه‌وت بووه. که مسته‌فا ئاغای کوری حاجی ئه‌حمه‌د ئاغا مزگه‌وته‌که دروست ئه‌کات، شیخ ره‌زا له‌م شیعه‌ فارسییه‌دا میژووی دروست کردنی داده‌نی:

اگر خواهی سعادت سعیها کن در نیکوکاری
که یزدان (لیس للانسان الا ماسعی) فرمود
بیر رنج و بیفشان گنج در راه خداوندی
که در پاداش نیکی بندگانرا وعدها فرمود

واتا:

ئه‌گه‌ر به‌خته‌وه‌ریت ئه‌وی ته‌قه‌لای زۆر بده بۆ چاکه‌ کردن
چونکه‌ خوا فه‌رموویه‌تی (که‌س له‌به‌ری ره‌نجی خۆی زیاتری ده‌سگیر نابین)
ره‌نج بکێشه و گه‌نج دابه‌ش که له ره‌نگای خوداوه‌نددا
چونکه‌ خوا گه‌تی زۆری داوه به‌ بنده‌کان له وه‌لامی چاکه‌دا

مگو زحمت کشید و ساخت مسجد مصطفی آغا
بگو جنت خرید و باخدا بیع و شرا فرمود
جواهر پاش شد طبع (رضا) و گفت تاریخش
(مزين معبدیرا مصطفی آغا بنا فرمود)

واتا:

مه‌لێ زه‌حمه‌تی کێشاوه و مزگه‌وتی دروست کردووه مسته‌فا ئاغا
بلێ به‌هه‌شتی کهبوه و له‌گه‌ل خودا ئالوگۆری بووه
ته‌بیعه‌تی (ره‌زا) گه‌وه‌ری به‌خشیه‌وه و له‌میژووی ئەم مزگه‌وته‌دا وتی:

(مستهفا ئاغا عیباده تگایه کی رازه وهی دروست کرد)

به پیتی ژماره ی پسته کانی دوا بهیت، له سالی ۱۲۹۱ هـ دروست کراوه

نوێ کردنه وهی مهرقه دی شیخی گهیلانی له بهغدا

سهید عهبدولرحمانی نهقیب، که سه رهک وهزیرانی حکومه تی عیراق بوو. مهرقه دی شیخ عبدالقادی گهیلانی نوێ کرده وه و دیمه نیکی لایق به پایه ی ئه و زاته ی دایی. شیخ رهزا له م شیعره فارسییه دا میژووی ئه وهی داناوه. ئه وهی شایانی باسه، له ههردوو ده رگای مهرقه دی گهیلانی شیعی شیخ رهزا دانرا بوو.

چون شد بامر مظهر رحمن نقیب غوث.
تعمیر آشیانهء شهباز کبریاء
تاریخی تام خواند بگوش (رضا) سروش
(آراستند بارگاه شاه اولیا)

واتا:

که به فرمانی دیارگهی خوا نهقیبی هه زه ته ی غه و سی
هیلانه ی شابازی گه وریه ی ئاوه دان کرایه وه
سروش میژووی ته وای ئه و روودا وهی دا به گوئی (رهزا) دا
باره گای شای ئه ولیایان رازانده وه.
به پیتی ئه مه له سالی ۱۲۹۹ هـ بووه.

میژووی مردنی شاکر ئه فه ندیی مه کتووبچی

شاکر ئه فه ندیی مه کتووسبچی (مدیر تحریرات) ی به غدا بوو و له نه وهی (شیخ جاکری) به. ئه م شیخه، وه کو د. مستهفا جواد له وتاریکدا له ته له فزیۆنی به غدا وتی، ناوی (شیخی جهانگیر) ه و له ره سه ن دا کورده و له سامه را به خاک سپه راوه. شاکیر ئه فه ندی زۆر دۆستی شیخ رهزا بوو. له میژووی مردنیدا له م شیعره فارسییه ده لیت:

ایام چو پروردهء خودرا کشد آخر

ای دوست دل آن به کسه به ایام نبندی
دیدی که چسان بستهء فرمان اجل باشد
مکتوبچی بغداد بآن پایه بلندی

واتا:

مادام که زهمانه سهره نجام کهسانی پهروه ردهی دهستی خوی نه کوژی
نهی دوست و چاکتره دل به زهمانه نه بهستی
دیت مهکتوبچی بهغدا بهو پایه بهرزه شیهه وه،
چون بهسرایه وه به فرمانی نه جه لیه وه!

سید نسب از سلسلهء خواجهء جاگر
معروف بخوش خلقی و مشهور برندی
تاریخ مجوهر ز (رضا) خواستم و گفت
(شد زیب گلستان جنان شاکر افندی)

۱۳۰۲ هـ

واتا:

یه کتیک له نه ولادی پیغه مبه ر له نه وهی خواجهی جاگیر
که به رهوش باشی و زیره کی ناسرابو
میژووی گه وهه رینم له (رهزا) داوا کرد و وتی:
(شاکر نه فهندی بوو به مایه ی رازاندنه وهی باغچه ی بههشت)

مردنی حاجی عومهری یه عقووبی که رکووک

حاجی عومهری یه عقووبی ده چینه حه ج و له گه رانه وه دا کوچی دوایی نه کا. له و
سه رده مه دا، چوونه حه ج زور ئاسان نه بوو. چوون و گه رانه وه چه ند مانگیکی پی نه چوو.
بنه مالهی یه عقووبی له که رکووک، هه ر چه نییک له ره سه ندا ده چنه سه ر نیلی زه نگنه ی
کورد، به لام خو بیان به تورکمان دانا وه. له میژووی مردنی حاجی عومهر شیخ رهزا به
تورکی نه م میژووه داده نییت:

حجدن گلوب کیچندی تاریخ ایچون دینلدی

باغ جنازه اندی (حاجی عومهر افندی)
به پیی دوا دیری ئەم شیعره میژووی مردنی له سالی ۱۲۹۸ هـ بووه.

مردنی سەید محەمەدی کاکەیی

وه‌كو له پيشه‌وه، له‌سه‌ر باسی كاكەیی وتمان، كاكەیی ئیلیکی كورده له‌سه‌ر رتیبازی (ئه‌هلی حق)ه. له‌بەر ئه‌وه‌ی ناکۆکیی عه‌شایه‌ری له‌ نیوان عه‌شیره‌تی تاله‌بانی و كاکه‌یی دا بووه، شیخ ره‌زا به‌ شیتویه‌کی عه‌شیره‌ت په‌رستی و نا په‌سه‌ند میژووی خوالیخوش بوو سەید محەمەدی کاکه‌یی نووسیوه. ئەم ناکۆکییه ئیستا پامال بووه و بووه‌ته‌ پروداویکی کۆن. شیخ ره‌زا له‌م شیعره‌ تورکییه‌دا ده‌لێت:

مطبخ نار جحیمه شد رحل ایتدی او کیم
لحم خنزیری کباب ایچون چکردی مطبخه
نعش ناپاکی گورنجه سوبلدم تاریخ تام
(کاکه‌یی سید محمد گبتدی دوز دوز دۆزه‌خه)

واتا:

(!) بۆ ناگری جه‌هنهم کۆچی کرد ئه‌وه‌ کێ بوون
گۆشتی به‌رازی بۆ که‌باب راده‌کیشایه مه‌طبه‌خه‌وه
که‌ ته‌رمی ناپاکیم دی میژووی ته‌واوم وت
(کاکه‌یی سەید محەمەد راسته و راست چووه دۆزه‌خه‌وه)
میژووی کۆچی دواپی له‌ سالی ۱۳۲۳ هـ بووه.

میژووی هاتنی که‌مالی پاشای موته‌سه‌ریفی که‌رکووک

که‌مالی پاشا به‌کیتک بوو له‌موته‌سه‌ریفه‌ تورکه‌کان ده‌وری عوسمانی له‌که‌رکووک. شیخ ره‌زا رۆژی که‌یشتنی له‌م شیعره‌ فارسی تورکییه‌دا به‌یان ئەکا:

مژده آمدن اصف ثانی چ و رسید
شاعران جمله فادند بفکر انشا
أرایوب بولدی (رضا) تام اوله‌قی تاریخی

(گلدی کرکوکە سلامتله کمالی پاشا)

دهکاته ۱۳۲۶ هـ.

واتا:

که مزدهی هاتنی ئاسه فی دووهم گه یشت
شاعیران هه مووکه وتنه بییری شیعردانان
(رهزا) گه را و به ته واوی میژووی دۆزیبه وه
(به سه لامهت هاته که رکوک که مالی پاشا)

درمیان دو شیر مرد خدا
عار باشد کسی رسد بجزا
شیخ (رضا) گفت بهر تاریخش
جای او گشت (جنت لمأوی)

میژووه که سالی ۱۲۸۴ بووه.

واتا:

له نیتوان دوو پیاوی خوادا که وهک شیروان
شوورده بیبه پیاو به سزابگا
شیخ رهزا له میژوودا وتی
به هه شتی به رین بوو به جینگه ی ئه و.

(بۆمان ساغ نه بۆوه وه که شیخ رهزا ئه م میژوویبه ی بۆکی داناهه)

شیخ رهزا و پیری

پیری، له پاش ژبیانیتیکی خوش، وه کو ئیوارهی رۆژیکی به هاری خوشه. شیخ رهزا
هه رچه ندیک له ژبیانی خوی رازی نه بوو هه ژاری کۆسپیتیکی گه وره ی ژبیانی بوو، به لام
ژبیانیتیکی له به رهه می هونه ری ده وله مه ند و له ده وله مه ندی بی به رهه م چاکتره. ئه م
هه ژاریبه ی شیخ رهزا، وه کو کانی بارانه سال به هره ی هونه ری ته قانده بووه وه. به لام پیری
هه ر پیریبه.

پیری به ته نه ها نیعمه ته

پیری و فه قیری زهحه ته
پیریکی زۆر گه وردهم ههیه
له گه له مندا بی رهحه ته

له و پیره گه وردهیه، مه بهستی شیخ عه لیبی کاکیه تی، که لیبی به گله یی بوو، به لام
پیریش هه ر به گالته وه راده بویت که ده لیت:

شیخ (رهزا) پیر بووه رووی مه جلیسی یارانی نییه
طاقه تی که شمه کهش و گهردشی شارانی نییه
دهس به گۆچان ده گهری ئیسته له بهر ضوعفی وجود
مه تره قه سه رزله که ی قووه تی جارانی نییه

ناشیه ویت سه ربو پیری شوکات و ده لیت:

عومرم گه یی به هه شتا کیرم به کاره هیشتا
ئه گه ر ته صدیق نافه رمووی، هه ستم به رم به ره شتا؟
که چی به عییه زه تی ته له ده لیت:
پیر که کۆکی و نه تری، دووره له مردن هیشتا
ورده ئاهه نگیکی دوای کۆکه نیشانه ی ئه جه له
پیر که کۆکی یو تری ده نگی وه کو باره زله
شاهیدی موعته به رم عییه زه تی مه ئمووری ته له

به ناجی ئه فه ندی قرگه یش ئه لیت.

پیر بووه ناجی ئه فه ندی، بووه پشتی به که مان
چرچ و ژاکاو و موله وه، وه کو کیری پاش گان

* مامۆستا مهحه مه د جه میل رۆژبه یانی ده لیت ناجی ئه فه ندی له عه شیره تی (شوان) ه

ئه م که سانه ی که باسی شیخ رهزایان کردووه

گه لیک له ئه دیب و رۆشنبیرانی کورد و بیگانه باسی زیره کی و هونه رمه ندیبی شیخ

رہزایان کردوہ . لہوانہی کہدہستمان کہوتوون ئەمانہن:

مامۆستا مەحمودی شوکری ئەلئالووسی

مامۆستا مەحمود شوکری ئەلئالووسی بەزوبانی عەرەبی دەئیت:

(شعر الشيخ رضا الطالباني اكثره بغير اللغة العربية، بل بعضه باللغة التركية والبعض منه باللسان الفارسي ومنه ما هو بالكردي. فهو ينظم على حسب رواج ذلك اللسان في البلد. وشعره العربي لا عيب فيه ولا ركة تعتريه، بل هو شاعر بكل لسان يعترف له بذلك اهل الادب والفصاحة و البيان. وشعره مشتمل على مضامين ونكات غريبة لم يسبقه بها أحد من الشعراء ولاحات على خاطر احد من الادباء مع ما اشتملت عليه من الحكم والفوائد التي لم يجز بها قلم. وقد رزق شعره الشهرة بحيث اذا نطق بالبيت او البيتين، شاع باقرب زمان في المشرقين والمغربين. وما اصدق من قال فية القائل مستعرضاً شعره:

شعر الرضا الطالباني كله حكم
كأنه جـوهر بالدر منتظم
ان قال بيتاً ترى الآذان مصغية
وللبرايا روته العرب والعجم
كم من حقائق اباها وبينها
كالشمس ينجاب عنها الغيم والظلم
جزا مولاه عنا كل صالحة
ومن اعياديه رب العرش ينتقم
تبارك الله ما ابهى سناه فتى
آلت علي فضله الاحكام والهمم

والحاصل ان هذا الرجل منزلتة في الادب شهيرة ومزاياه بين الانام
مذكورة وشعره الفارسي احسن شعره حتى يقال انه مدح ناصر الدين شاه
ايران بقصيدة فارسية عجز عن معارضتها شعراء الفرس في طهران.
وشعره في التركي والكردي ايضاً من الرتبة العالية وله شعر عربي جيد

وهو قليل النظم فيه.

شیخ محمەدی خال

نووسەر و ئەدیبی ناسراوی کورد شیخ محمەدی خال که باسی شیخ رەزا و حاجی توفیق بەگ (پیرەمێرد) ئەکات ئەلێت:

(بێ گومانم چۆن شیخ پیرەمێرد و شیخ رەزا شانەشانییەک ئەرۆن لە کوردی و فارسیدا هەروایش شانەشای یەک ئەرۆن لە تورکییدا. بەلام شیخ رەزا لە عەرەبیشدا وەک سێ زوبانەکە ی تر بەرز و بالاییە، که پیرەمێرد لێرەدا دەفی دەنگ نادات. بەراستی هەردوولا مەشخەلێکی پرووناکن بۆ وێژەران و نووسەران و بوێژان.

(شیخ محمەدی خال - گۆفاری کۆری زانیاری - ۱۹۸۷).

لەوانە ی باسی زبیرەکی و بلیمەتیی شیخ رەزایان کردووە رۆژەهلات ناسی ئەلان ئۆسکارمانە. بەداخەووە ئەو کتیبە ی که باسی تێدا کردووە بە دەستمان نەکەوت .

ناوهرۆك

9	پیشهکی
14	شیخ رەزا کتیبە ؟
14	بنه ماله‌ی تاله‌بانی
23	زنجیره‌ی بنه ماله‌ی تاله‌بانی له هه‌لبه‌ستێکی شیخ رەزادا
24	شێوه‌ی ژبانی شیخ رەزا
24	ته‌کیه‌ی تاله‌بانی له که‌رکووک
26	ژبانی شیخ رەزای تاله‌بانی
39	شیخ رەزا و شاری که‌رکووک
44	مالی شیخ رەزا له‌گه‌ره‌کی به‌رته‌کیه
45	شیخ رەزا و شیخ عه‌لیی کاکێ
49	شیخ رەزا و شیخ موحه‌مه‌د عه‌لیی برازای
52	شیخ رەزا و حه‌مه‌ی وه‌ستا فه‌تاح
53	له‌یاریی زه‌رفیندا
54	له‌گه‌ڵ شیخ هۆمه‌ر
54	زۆرانبازی شیخ رەزا و شیخ ستار
57	له‌سه‌ر جوانی کاکه‌جافی که‌ریم ئاغا
58	له‌به‌ر دووری قادی و وه‌ستا خدر
59	نینه‌وکی شیخ رەزا و کلکی حه‌سه‌ن ئاغا هه‌مزه ئاغا
59	شیخ رەزا له‌یاری شه‌تره‌نجدا
61	سوپاس بۆ عوسمان ئه‌فه‌ندی کاتبی ته‌حریراتی که‌رکووک
62	به‌رخانه‌ی شیخ رەزا
63	ماینه‌که‌ی کوپه‌خا عه‌لی
64	شیخ رەزا و شیخ صالحی مامی
64	جه‌نگی مه‌حموود به‌گی شیروانه و جوکل
65	ئه‌ولادی ئه‌م عه‌صره
65	له‌گه‌ڵ عیزه‌تی ته‌ل
66	غه‌زه‌لی هه‌لمه‌لراوی شیخ رەزا

67	سووکە گالتهی شیخ رەزا
73	ناندان و میتوانداری حاجی حەبیبی قەردار
74	مەدحی عەبدوللا پاشای رەواندز
77	هەجوی قاضیی کەرکوک
80	هەجوی حوسنی پاشای فەرماندەیی عوسمانی لە کەرکوک
80	لە شیعەرە ھەلمالراوەکانی شیخ رەزا
82	واقە وافی دل
83	ماینە کویت
84	ھەوال پرسینیک
85	دۆستایەتیی شیخ رەزا و ئەمین فەیزی
93	کوچی دوایی شیخ رەزا
94	دوا قوناغی شیخ رەزا
94	شینیی شیخ رەزا
97	شیخ رەزا و بئەمالئە (خادم السجاده)
103	شیخ رەزا لە مەیدانی عەشیرەت ئاراییدا
105	لەشکری تالەبانی بۆ سەر داوودە
113	هەجوی کاکەیی
113	کاکەیی چین و بۆج ریتازیان نەیتنی بوو؟
122	شەری زەنگنە و ھەمەوئەند
128	شیخ رەزا و ئیلتی جاف
133	عادیلە خانمی خێزانی و ھسمان پاشای جاف
135	شیخ رەزا لە شارێ کۆبە
135	مەلا عەبدوللای جەلی زادە
137	شیخ رەزا و قاضیی کۆبە
138	لەگەڵ سمایی مەلا خالید
139	شیخ رەزا و فەتحوللا کەیفیی جوانرۆیی
140	شیخ رەزا و شیخ غەفوری مامی
145	شیخ رەزا لە مەیدانی عەشق و غەزەلدا
148	پێنج خشتەبەکی شیعری کوردی
150	پێنج خشتەبەکی غەزەلیکی مەسیح
152	غەزل
154	راز و نیازێ شیخ رەزا
158	گلەیی لە دەست زەمانە
161	ریتازی نایینی شیخ رەزا
175	خۆشەویستی و ریتزی بۆ نەوێ پیغەمبەر (س)
181	ریتزی شیخ رەزا بۆ بارەگای شیخ عەبدولقادری گەیلانی

186	له‌سه‌ر پټبازى قادرى
188	له‌سه‌ر پټبازى نه‌قشبه‌ندى
190	بۆ مه‌رقه‌دى شېخ نوره‌ددىنى برىفكانى
192	له‌گه‌ل شېخانى بياره و ته‌وتله
193	مه‌دحى مه‌لا نه‌بوپه‌كرى مه‌لا عومه‌ر (مه‌لاى گچكه)
197	له‌سه‌ر پټبازى ده‌رويشى و رابه‌ر
198	رڅخه له‌ره‌وشتى هه‌ندى شېخ و ده‌رويشان
201	رڅخه‌گرتنى له‌ دۆخى كۆمه‌لايه‌تى و سياسى
207	له‌ هه‌جوه‌كانى شېخ رەزا
208	له‌گه‌ل عه‌لى به‌گى موديرى قزله
209	عه‌باكه‌ى موديرى تحريرات
210	كه‌له‌شېره‌كه‌ى نه‌قيب
212	له‌گه‌ل ده‌رويش نه‌فه‌ندى موفتېى كه‌ركووك
213	موديرى مالى هه‌ولتيرى
214	هه‌جوى مه‌خموور نه‌فه‌ندى
215	له‌ ستايشه‌كانى شېخ رەزا
215	ستايشى حاجى نه‌سه‌د تاغا
216	ستايشى شېخ ستار
217	له‌ ستايشى شېخ نه‌مېنى هه‌ولتيرى
220	ستايشى مسته‌فا فاضل پاشاى كورى مه‌حه‌مه‌د عه‌لى پاشاى مصرى
224	له‌ ستايشى ته‌حسېن پاشاى والى مووصل
226	له‌ ستايشى شېخ حسامه‌ددىنى طه‌وتله
230	شېخ رەزا و شارى سلېمانى
230	شېخ رەزا و شېخانى به‌رزنجه
240	شېخ رەزا و قوچ به‌گى شاعېر
241	له‌گه‌ل زيوه‌رى شاعېر
241	له‌ هه‌جوى مه‌حوى شاعېردا
241	شيعرېك كه‌ هېشتا ساغ نه‌كراوه‌ته‌وه
242	شه‌ره شيعرى شېخ رەزا و شوكرى فه‌زلى
249	شېخ رەزا و مېرانى بابان
252	ستايشى نه‌حه‌مه‌د پاشاى بابان
261	سوپاس بۆ مسته‌فا زېهنى پاشاى بابان

265	نامه به کی سهره خۆشی بۆ مستهفا زیهنی پاشای بابان
267	مه دحی مه جید پاشای بابان
270	مه دحی هه باس ئاغای پشدر
274	تالان کردنی عه شیره تی ئاکۆیان
276	شیخ رهزا و میری شه قلاوه
277	هه ندی له هه جوه کانی شیخ رهزا
278	شیخ رهزا و مهستی ئه فه ندی
279	هه جوی مه لا ماری مه لا عه بدوللای خدری
280	شیخ رهزا بۆ هه جوی مه لا ماری ئه کات
282	هه جوی مه لا سه عید
285	هه جوی حافظ ئه فه ندی قه ردار
286	هه جوی حاجی مستهفا
288	هه جوی دهفته ردار
290	شیخ رهزا و ئیران
292	مه دحی ناصره ددین شا
294	ته له گرافیک بۆ ناصره ددین شا
296	مه بهستی «حافظ» له پرسباری ناصره ددین شا
300	مه دحی حوسامولولک له پینجه یهک له سه ر شیعی حافظ
302	مه دحی یونس خانی والیبی سه
303	شیخ رهزا و دهوله تی عوسمانی
307	شیخ رهزا و سولتان عه بدولحه مید
316	داوایهک له وهزیر ئه وقاف
317	مه دحی که مالی پاشای موته سه پیفی که رکوک
319	سه ردانی والیبی مووصل بۆ که رکوک
323	نامه یهک بۆ عه بدولوه هاب پاشای والیبی مووصل
325	هه جوی به هرام پاشا
327	هه جوی هه مزه پاشای موته سه پیفی که رکوک
330	گالته کردن به عه بدوللا پاشای والی مووصل

332	هه‌جوی پائیف پاشای مۆتەسەپیفی کەرکوک
335	هاوکاری کردنی مامورانی حوکمەت لە گەڵ دز و جەرده
341	بەرتیل خواردنی دائیرە ی عەدلییه
343	شیخ رەزا لە بەغدا
349	باسی نەعیم
353	بەخێرهاتنی والیی بەغدا
356	مەدحی توفیق بەگی میرئالای
360	مەدحی یوسف پاشای میرئالای بەغدا
363	شیخ رەزا و ناظم پاشا
375	مەدحی گۆل وەزیری چاپچی
376	شیخ رەزا و موفتی زەهاوی
381	هەجوه‌کانی شیخ رەزا دژی موفتیی زەهاوی
386	شیخ رەزا بەرامبەر عیراق چی دەلیت؟
389	میژووی چەند پووداوتیک لە شیعری شیخ رەزادا
389	میژووی دروست کردنی زیارەتگای بەرمالی پیتغەمبەر
390	میژووی دروست کردنی مزگەوتی حاجی مستەفا ئاغا لە کەرکوک
391	نۆی کردنەوی مەرقەدی شیخ گەیلانی لە بەغدا
391	میژووی مردنی شاکر ئەفەندی مەکتووبچی
392	مردنی حاجی عومەری بەعقوویی کەرکوک
393	مردنی سەید مەحمەدی کاکەیی
393	میژووی هاتنی کەمالی پاشای مۆتەسەپیفی کەرکوک
394	شیخ رەزا و پیری
395	ئەو کەسانەی کە باسی شیخ رەزایان کردووه
396	مامۆستا مەحموود شوکری ئەلئالووسی
397	شیخ مەحمەدی خال

رینووسی یه کگرتووی کوردی

داوا له نووسهرانی بهریتز دهکهین، ئەوانه‌ی بهرهمه‌کانیسان له رینگه‌ی دهزگای ئاراس - هوه بلاو دهکه‌نه‌وه، پێره‌وی له‌م رینووسه‌ی خواره‌وه بکه‌ن که رینووسی په‌سندکرا‌وی کۆزی زانیاری کوردستانه:

یه‌که‌م: گیروگرتی پیتی (و).

نیشانه‌ی (و) له‌ زمانی کوردیدا به‌ شپوه‌ی خواره‌وه ده‌نووسرێ:

۱- پیتی (و)ی کورت، واته (و)ی بزوتینی کورت (و: u)

بۆ نمونه: **کورد. کورت. کوشت.**

۲- پیتی (وو)ی درێژ، واته (وو)ی بزوتینی درێژ (وو: ü)

بۆ نمونه: **سوور. چوو. دوو.**

۳- پیتی (و)ی کۆنسۆنانت (نه‌بزوتین). واته (و: w)

بۆ نمونه: **ئاوایی. وه‌ره. هاوار.**

۴- پیتی (ۆ)ی کراوه. واته (ۆ: o)

بۆ نمونه: **دۆل. گۆز. نۆ.**

هوه‌هه‌م: گیروگرتی پیتی (و)ی سه‌ره‌تای وشه.

هه‌ر وشه‌یه‌ک به‌ پیتی (و) ده‌ست پێج بکات به‌ یه‌ک (و) ده‌نووسرێت.

بۆ نمونه: **وریا. ولات. وشه. ورد.**

هه‌یه‌م: گیروگرتی پیتی (ی):

نیشانه‌ی (ی) له‌ زمانی کوردیدا به‌ شپوه‌ی خواره‌وه‌یه:

۱- پیتی (ی)ی بزوتین. واته (ی: î)

بۆ نمونه: **زه‌وی - Zewî**

۲- پیتی (ی)ی کۆنسۆنانت. واته (ی: y)

بۆ نمونه: **یار - yar**

• **سه‌رنج ۱:** پیتیک‌ی (ی)ی بزوتینی فره‌ کورت هه‌یه‌ که له‌ نووسینی کوردی به‌ ئەلفوییتی لاتینیدا نیشانه‌ی (i)ی بۆ دانراوه‌ وه‌ک له‌ وشه‌کانی: من - Min ، کن - Kin ، ژن - jin. ئەم نیشانه‌یه له‌ نووسینی کوردی به‌ ئەلفوییتی عه‌ره‌بیدا نییه.

• **سه‌رنج ۲:** نیشانه‌کانی (ی)ی بزوتین و (ی)ی کۆنسۆنانت واته (î) و (y) له‌ پیتی عه‌ره‌بیدا هه‌ردووکیان هه‌مان نیشانه‌ی (ی)یان هه‌یه‌ به‌لام له‌ راستیدا له‌ یه‌کتر جیاوازن و له‌ کاتی به‌ دوا‌ی یه‌کتر هاتنیاندا ده‌بێ هه‌ردووکیان بنووسرێن.
وه‌ک: **نییه. چیه. دیارییه‌که. زه‌ویه‌که.**

• **سه‌رنج ۳:** له‌ کاتی هاتنی سێ پیتی (ی) به‌ دوا‌ی یه‌کترا وه‌ک له‌ وشه‌کانی (**ئاواییه‌که‌مان...**) (**کۆتاییه‌که‌ی...**) (**وه‌ستاییه‌که‌ی...**) (**کۆتایی به‌ کاره‌که‌ هینا**) ده‌بێ به‌سه‌ر یه‌که‌وه بنووسرێن، واته سێ (ی) به‌ شپوه‌ی (ییه) به‌ دوا‌ی یه‌کترا دێن.

هواره‌م: گیروگرتی پیتی (ر)ی گران، واته (ر)ی نیشانه‌دار. ئەم پیتته له‌ هه‌ر کۆتیه‌کی وشه‌دا هات ده‌بێ به‌ نیشانه‌که‌یه‌وه بنووسرێت. واته له‌ سه‌ره‌تا و ناوه‌راست و کۆتای وشه‌دا هه‌ر (ر)ی گرانی

نیشانەدارە.

وێک: **رۆژ. بریار. کەر.**

پێنجەم: گێروگرتنی پیتی (و)ی بەیەکەووەبەساتن (عطف):

پیتی (و)ی بەیەکەووەبەساتن، بە شێوەیەکی جیاباواز لە وشەیی پێش خۆی و پاش خۆیەو دەنوسریت و مامەڵەیکە سەرەخۆی لەگەڵدا دەکریت.

بۆ نمونە: **من و تو. ئارەزوو و وریا.**

• **سەرئنج:** لە هەندیک وشەیی لیکدراودا پیتی (و)ی بەیەکەووە بساتن بوو بەشیک لە هەردوو وشە لیکدراوەکە و بە هەموویان وشەیکە سەرەخۆیان دروست کردوو.

وێک: **کاروبار. دەنگریاس. ئەلفری. هاتوچۆ.**

لەم باراندا مامەڵەیکە سەرەخۆ لەگەڵ پیتی (و)ی بەیەکەووە بساتندا ناکریت و وشەیکە هەمووی بەسەرەیکەووە دەنوسریت وێک لە نمونەکاندا پێشمانمان دا.

شەشەم: وشەیی ناسادە چ ناو بێ یان زاراو دەبێ بەسەرەیکەووە وێک یەک وشە دەنوسریت. وێک:

ناو: **چەمچەمال. بێکەس. دلشاد. زوورگەزاو. بێخاڵ. ئالپاریز. میانداو. کانیکەووە. سپیگرە.**

زاراوە: **رینوس. ریتیان. دەسبەجی. جیبەجی. نیشتمانپەرۆ. دەستنوس. دەسبازی. ولاتپاریز. نازادپارێز. دووشەمە. سێشەمە. پێنجشەمە. یەکسەر. راستەوخۆ. یەکشەووە. (مانگی یەکشەووە).**

هەوتەم: پیتی (ت) لە کۆتای کار (فرمان)دا دەشێ بنوسریت و دەشێ نەشونوسریت.

وێک: **دیت و دەروات (یان) دئ و دەروا.**

هەشتەم: نیشبەت لە زمانی کوردیدا زۆریەکی جار بەهۆی پیتی (ی) لە کۆتای ناودا دەکریت.

وێک: **پێنجوینی. هەولیری. دەزکی. شێخانی.**

هەرۆهە ئێم نمونانەیی خوارەو:

ئەحمەدئاو: ئەحمەد ئاویی.

یارمجه: یارمجهیی.

تووزخورماتوو: تووزخورماتوویی.

شنۆ: شنۆیی.

ناکرئ: ناکرئیی (یان) ناکرهیی.

لادئ: لادئیی.

• **سەرئنج:** ئەو ناوانەیی خۆیان بە پیتی (ی) تەواو دەبن پێویست ناکات (ی)ی نیشبەتیان بەخێرێتە پال. وێک:

سلیمانی: کامهران سلیمانی.

کانیماسی: حاجی حوسین کانیماسی.

نامیدی: نازاد نامیدی.

نۆیەم: هەر وشەیکە بێانی چ هاتبێتە ناو زمانی کوردییەو، یان هەر ناو و وشەیکە تر که لە نووسینی کوردیدا دێتە پێشەو، دەبێ بەرپێنوسی کوردی بنوسریت.

وێک: **قەلەم. ئەکبەر. قاهرە. ئۆتۆمۆبیل. دۆستوئفسکی.**

هەیەم: ئامرازی (تر، ترین) که بۆ بەراورد بەکار دێن دەبێ بەوشەکانی پێش خۆیانەو بەلکینرین. وێک:

جوان: جوانتر - جوانترین.

خاو: خاوتر - خاوترین.

• **سهرنج:** ئەم نامرازەى (تر) جىاوازه له وشەى (تر) كه بهواتەى (دى، دىكه) دتت. ئەمەى دواىى دەبىن به جىاوازه له وشەى پىش خۆى دەنوسرەت.

وەك: **مالتىكى تر، چىى ترم ناوى.**

بازەدەبەم: جىناوى نىشانەى وەك: ئەم. ئەو. ئەف.

ئەم جىناوانە ئەگەر ئاوەلكارى (كات - يان - شوپىن) يان بەدوادا هات پىيانەوه دەلكىتن و دەبن به يەك وشەى سەرەخۆ.

وەك: **ئەمشەو. ئەمرۆ. ئەفسال. ئەمجارە. ئەمبەر و ئەوبەر. ئەقرۆ.**

هوازەدەبەم: نىشانەكانى نەناسراوى وەك (... يەك، ... تىك، ... دەك) به شىوہى خوارەوه دەچنە سەر وشەكانى پىش خۆيان:

۱- ئەگەر وشەكان به پىتە بزوتنەكانى (ا، ي، ه، ئ) تەواو بووين ئەوا نىشانەى (... يەك) يان دەخرىتە پال. وەك:

چيا: چيا يەك.

زەوى: زەوى يەك.

وتنە: وتنە يەك.

دئى: دئى يەك.

۲- ئەگەر وشەكان به پىتە بزوتنەى (وو) يان هەر پىتەكى دەنگدار (نەبزوتنە: كۆنسۆنانت) تەواو بووين ئەوا نىشانەى (تىك - لە كرمانجىى خواروو) و نىشانەى (ەك) يان لە كرمانجىى سەرودا دەچىتە سەر.

خانوو: خانوو تىك، خانوو يەك، خانوو وەك.

گوند: گوند تىك (كرمانجىى خواروو)، گوندەك (كرمانجىى سەرودو).

ژن: ژن تىك (كرمانجىى خواروو)، ژنەك (كرمانجىى سەرودو).

سبزەدەبەم: گىروگرفتى پاشگرەكانى (دا. را. وە. هە)

ئەم پاشگرانە به وشەكانى پىش خۆيانەوه دەلكىترىن. وەك:

دا: **لە دلدا** (هەر برىنەى كه لەدلدا هەيه سارىژى كەن). (خەمىك لەدلدايه).

را: **لە ئامىدپرا** (لە وىرا به پىن هاتووين). (لە خۆرا دللى گۆراوه).

وە: لە چوارچراوه (لە وىوه هاتووين).

هە: بە مالهوه (بە مالهوه رۆشستين).

(جارتىكى تر نووسىمەوه). (خانوو كەم كرپىهوه).

• **سهرنج:** پاشگرى (دا) جىايە له وشەى (دا) كه فرمانە و چاوگەكەى (دان)ە.

وەك: **تيرىكى له دللى دا. تيرىكى له دللى داوم.** ئەم (دا)يهى فرمان به جيا دەنوسرەت.

هوازەدەبەم: گىروگرفتى پىشگرەكانى (هەل. دا. را. وەر. دەر)

۱- ئەم پىشگرانە كاتى دەچنە سەر چاوگ يان فرمان يان هەر حالەتتىكى تر پىيانەوه دەلكىتن به مەرجى جىناوى لكاو نەكەوتىتە نىران پىشگر و وشەكەى دواى خۆى. وەك:

* چاوگ:

هەل: هەلكردن. هەلگرتن. هەلكورمان. هەلكىشان.

دا: دابران. داخستن. دارمان. داگردن.

را: راگرتن. راکىشان. راپەرىن.

وەر: وەرگرتن. وەرسووران.

دەر: دەرکردن. دەرھىتان.

* فرمان:

ههڻ: هه لنگره. هه لمه خه. هه لکشین.

دا: دانج. دامه بیره.

پا: پاکیشه. رامه په پینه.

وهر: وهرگره. وهر سوور پینه.

دهر: ده ریینه. ده رخه.

* حاله تی تر. وهک:

هه لکشاو. هه لته کشا. دانراو. پاپه ریو. رانه په ریو. وهر گرتوو. وهر گرتو. ده رخاو. دهر کراو.

۲- ته گهر جیناوی لکاو کهوته نیاوان پیشگر و فرمانه کهی دواي خوئی نهوا به جیا دنوسرین و جیناوه که به پیشگره وه ده لکینرین.

ههڻ: هه لم گرن. هه لیان کهن. هه لمان کیشن. هه لمان مه واسن.

دا: دامان نه نایه. دایان خهن. دای بیره.

پا: رایان ده گرین. رام کیشه. رام په پینه. راشیان په پین.

وهر: وهرمان گرتایه. وهری نه گری. وهریان سوور پینه وه.

دهر: دهریان په پاندین. دهری خه.

پازه دهیم: گیروگرتی وشه ی لیکدراو.

ته گهر وشه ی دووهم له دۆخی فرماندا بوو، به جیا دنوسرین:

رپک ده که وین. پیکیان هینا پنه وه. پیک نه هاتین. پیکیان نه گرتوو. دهستان نه کهوت.

به للام ته گهر وشه ی دووهم له دۆخی چاوگ یان حاله تی تر دا بوو نهوا هه ردوو وشه که وه به یه که وه ده لکینرین.

وهک: رپک که ووتن. پیکهاتن. یه کگرتن. ده سخستن. یه کگرتوو. ده سکه ووتوو. پیکهاته.

شازه دهیم: نامرازی (ش)ی ته تکید که وته هه ر شوینیکی وشه وه ده بی به به شیک له وشه که و نابجی به هوی له تپوونی وشه که.

وهک: بشته وی ناتدهم. نه سخوی. گوتی دیم... نه شهات. نه شمانگرتن. بشمانیهن.
